

## A TUDOMÁNYOS ÉLET HÍREIBŐL

**Irodalom és tenger:  
nemzetközi italianisztikai konferencia Zágrábban  
– debreceni szemmel**

A délszláv háborúk testvérgyilkos vérzivatarára után, még fájó emlékekkel viaskodva, de már békés munkálkodásban és bizakodó hangulatban, a horvát kultúra igyekszik kapuit minél szélesebbre tárni Európa előtt. Hogy e nyitásban különösen fontos szerepet játszik egyrészt Olaszország, másrészt a tenger, azon Horvátország földrajzi helyzetének és művelődési hagyományainak ismeretében aligha csodálkozhatunk. 2002. október 4-én és 5-én a Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Kara olyan italianisztikai és komparatistikai konferenciát rendezett, amelynek „vezérmotívuma” az irodalomnak a tengerrel mint a népek közti közlekedés és kommunikáció jelképével való kapcsolata volt, amely két szó a reformkori magyar nyelvben egyet jelentett (elég talán Táncsics Mihály szóhasználatára utalni példaképpen).

„Niccolò Tommaseo tengerei és más tengerek”: ezt a kissé szokatlan címet kapta a nemzetközi tudományos tanácskozás. Sajátossá tette az is, hogy „cím- és főszereplője” a kerek kétszáz esztendeje, 1802-ben született Niccolò Tommaseo volt, akinek nevét ugyan megtaláljuk minden, az olasz romantika és Risorgimento irodalmáról szóló kézikönyvben, mégsem kanonizálták a kor legfontosabb, meghatározó, jellegadó klasszikusai közé. Pedig Tommaseo az Ottocento, a tizenkilencedik század egyik legsokoldalúbb irodalmára volt: regényíró, költő, bölcselelő, esszéíró, kritikus,

folklorista, nyelvész, szótárszerkesztő és még sok minden egyéb is, legfőképpen hazafi, aki az egységes Olaszország megteremtéséért folytatott nemzeti szabadságharcban való részvételéért kétszeri száműzetést és börtönfogságot is elszenvedett. Az olasz patrióta azonban dalmát-illír lojkálpatrióta is volt – egyik legtekintélyesebb kortársa és legszigorúbb bírálója, Carlo Cattaneo „il dalmatino”-nak, a „dalmátocská”-nak nevezte –, s a délszlávok iránti rokonszenvét a horvátok, íme, nem felejtették el, hálával és szeretettel viszonozzák. Életművének zavarbaejtő változatosága és bősége, Cattaneo pálcátörése és kettős kulturális kötődése is hozzájárult ahhoz, hogy Tommaseót mindig ellentmondásosan és ellentmondásosnak látták, de többnyire alábecsülték.

Honfi- és kortársai közül legnagyobb pályatársa, Alessandro Manzoni katolikus valláserkölcsei alapon ítélte el vallásosság és érzékiség szokatlan keveredését a *Hit és szépség* című regényében; Luigi Pirandello mint a verizmusnak, az olasz naturalizmusnak az előfutárát fedezte fel, de inkább csak a maga, mint kortársai számára; Pier Paolo Pasolini szélsőséges keménységgel dorongolta le. Bár olyan neves irodalomtörténészekről is jelentek meg róla könyvek, mint Giacomo Debenedetti vagy Mario Puppo, életművének monografikus feldolgozása máig várat magára. Az olvasóközönség szemében egykönnyen író: a *Hit*

és szépség az egyetlen több-kevesebb rendszerességgel kiadott műve. A kritika érdeklődése viszont az évforduló körül úgy feléledt iránta, hogy akár Tommaseo-renezánszról is beszélhetünk. A zágrábi konferencia csak egy volt a Tommaseo-konferenciák sorában.

A megnyitó előadást a nem kevesebb, mint kilencvenhárom esztendő Giuseppe Petronio, az italianisták doyenje tartotta, fiatalos lendülettel és szellemi frissességgel. A pécsi egyetemen tanító Fulvio Senardi Tommaseo történelmi narratívájáról, a konferencia egyik fő szervezője, Morana Čale Tommaseónak a nők neveléséről vallott elveiről, a zadari Glorija Rabac-Čondrić a dantológus Tommaseóról, Fabio Danelon a *Hit és szépség*-ről, Fabio Finotti a tenger és a tudatalatti kapcsolatáról, a lengyel Anna Tylusinaszka-Kowalska Tommaseo és Ve-

lence viszonyáról, a szerb Željko Đurić Tommaseo szerb-dalmát utóéletéről értekezett.

A konferencia másik főszereplője, a tenger volt a témája más előadásoknak. A zadari Ivan Pederin velencei utazók beszámolóiról, a pulai Elis Deghenghi-Olujić az úgynevezett „isztrokvarnerin” tájnyelvi költészetéről, a varsói Joanna Ugniewska Claudio Magris és a tenger kapcsolatáról adott elő, e sorok írója pedig „Alfieri végtelenjeiről”, a „tenger és ég” kontemplációjának katarzisáról Vittorio Alfieri önéletrajzában. A referátumok mellett izgalmas vitákra, eszmecserekre is sor került, például a tájnyelvek és nemzeti nyelvek viszonyáról, illetve jövőjéről a globalizáció korában. A zágrábi konferenciáról nem csak a tengerre és Itáliára nyílt kilátás.

**Madarász Imre**

**Nemzetközi konferencia a kora újkor német irodalmának  
magyarságképéről**

2002. október 9. és 13. között adott otthont az MTA Képes terme azoknak a tudományos előadásoknak, amelyek az MTA Irodalomtudományi Intézetének és az Aachen-i Egyetem Germanisztikai Intézetének szervezésében, a Grimmshausen-Gesellschaft közreműködésével hangzottak el.

Az előadások kiindulópontját egy német barokk zenész, Daniel Speer (1636–1707) *Ungarischer oder Dacianischer Simplicissimus* (1683) című útleíró kalandregénye jelentette. Bár a szerzőt sokáig a szimpliciádák megteremtőjének, Hans Jakob Christoph Grimmshausennek (1622–1676) az epigonjaként tartották számon, irodalomtörténeti jelentősége egyre inkább előtérbe került, fontos adatokat szolgáltatva a ba-

rokk utazási irodalomban megjelenő magyarságképről. Grimmshausen *Der abenteuerliche Simplicissimus Teutsch* (1668) című regénye, amely a francia eredetű realista-szatirikus *roman comique* és a keresztény szemléletű spanyol pikareszk regény hagyományaiból építkezett, jelentette Speer művének mintáját. Mindkét mű fontos mozzanata, hogy a hiteles valóságábrázolás új elemeivel bővíti a pikareszk regény eddigi hagyományait. A grimmshausen-i vágáns és a speer-i szimplex vándorlásai során feltáruznak a bejárt országok társadalmi, ideológiai viszonyai, s megismerhetjük, hogyan gondolkodtak s éltek német ill. magyar földön a 17. század körül a polgárok, a katonák, a parasztok és az arisz-

tokraták; Grimmelshausennél a harmincéves háború, Speernél a törökkel való csatározások forgatagába nyer bepillantást az olvasó. Az erőteljes társadalomkritikát gyakorló útleíró kalandregények között Speer műve kiemelkedő helyet foglal el, s nem csupán a német irodalomtörténet, hanem a magyar kultúrtörténet egyik meghatározó dokumentumaként veszik egyre behatóbb vizsgálatok alá. Magyarországi vonatkozásain túl figyelemreméltóak a mű zenetörténeti utalásai is, ezért a magyar zenetörténet és néprajz számára ugyancsak eredményekkel kecsegtet a mű ilyen irányú tanulmányozása. Ebben a kontextusban bontakozott ki a konferencia három napján a 16 előadásból, a vitákból és a beszélgetésekből az az összetett kép, amelyet a téma több szempontú vizsgálata tett lehetővé. A konferencia nyelve a német volt, a moderatori tisztséget Tüskés Gábor, az MTA Irodalomtudományi Intézete 18. századi osztályának vezetője és Dieter Breuer, a Grimmelshausen-Gesellschaft jelenlegi elnöke látta el.

A konferencia nyitóelőadását Rózsa György művészettörténész tartotta Magyarország 17. századi, nyomtatásban megjelent ábrázolásairól. Az első ülésnapot Italo Michele Battafarano (Trento) nyitotta, az elbeszélésben megjelenő Magyarország képét bemutatva a német barokkban. Ezt a témát folytatta tovább Németh S. Katalin a realitás és a fikcionalitás viszonyára koncentrálván. Rosmarie Zeller (Basel) a tapasztalatok, a megélés és a toposzok vizsgálatára helyezve a hangsúlyt elemezte Speer művét a 17. századi utazási leírások kontextusában. Friedrich Gaede (Freiburg i. Br.) a mintául szolgáló grimmelshausen-i és a speer-i mű különbségét tárgyalta, felvetve azt a kérdést, vajon Speer az „élet” vagy a „különös esetek” leírására törekszik-e inkább.

Az első napot Thomas Strässle (Zürich) előadása zárta, amely a zeneiség funkcióját és megjelenését vizsgálta Grimmelshausen és Speer regényeiben, különös tekintettel arra, hogy az utóbbi maga is zenész volt. Ezt igazolta a nap zárásaként megrendezett hangverseny, amelyen Speer *Musikalisch-Türkischer Eulen-Spiegel* (1688) című gyűjteményének egyes darabjai hangzottak el az Ensemble Musica Historica előadásában.

A második ülésnapon tartotta előadását Balogh F. András, aki a 16. századi retorikai-poétikai motívumok utóéletével és hatásával foglalkozott Speer művében. G. Etényi Nóra a Magyarországról szóló, különböző funkciójú híradásokba (röpiratok, hetilapok) engedett bepillantást az *Ungarischer Simplicissimus* tükrében. Dieter Breuer (Aachen) a főhős kalandos hegymászásának leírását elemezte, amelynek során a curiositas és a religio szempontjaival foglalkozott. A napot két kulturális rendezvény tette teljessé. A konferencia keretében nyitotta meg Szögi László könyvtárigazgató a *Magyarország képe a kora újkori német irodalomban* című kiállítást az ELTE Egyetemi Könyvtárának kiállítótermeiben. A kiállítás rendezője Knapp Éva volt. Este filmvetítésre került sor a Goethe-Institut épületében, amelynek során a konferencia résztvevői Rózsa János és Kardos István *A trombitás* című, 1978-ban forgatott filmjét tekinthették meg, amelynek cselekménye a speer-i mű egyik epizódján alapul.

A harmadik ülésnapon kaptunk betekintést a kalandregény alkotási folyamatába Lőkös Péter előadásában, aki Magyarország népeinek etnográfiai vonásait térképezte fel, a toposzok és az egyéni tapasztalatok felhasználását állítva a vizsgálat középpontjába. Klaus Haberkamm (Münster) az útvalasztás allegóriájáról tartott előadást, azon kérdés tükrében, vajon az *Ungarischer Simplicissimus* csak egy „potya-

utasa” a grimmelshausen-i műnek vagy netán több annál. Peter Heßelmann (Münster) egy újabb útleíró kalandregénnyel egészítette ki a tárgyalt művek körét, Johann Georg Schielen pedig a mű francia változatát (1682/83) vette vizsgálat alá, amivel kapcsolatban a zsurnalizmus megjelenését tárgyalta a pikareszk regényekben.

A konferenciának debreceni résztvevői is voltak, akik fontos szempontokkal gazdagították az eddig kialakult képet. Bitskey István a kora újkori, népkarakterológiai Magyarország-toposzok tárházát vonultatta fel annak bemutatására, hogyan fér meg egymással a magyarság jellemzésében a harciasság (*militia*) és a műveltség (*littera*) toposza. Oláh Szabolcs az *Ungarischer Simplicissimus*-ban megjelenő individuum kérdését feszegette és annak elhallgatott és tudatossá vált instanciaként való megjelenését vizsgálta. Nádor Zsuzsa előadása továbbá tagította a vizsgált kalandorregények

körét, a holland irodalom területéről vett példákkal egészítette ki a kora újkorban kialakult magyarságképet. A konferencia záró előadását Szörényi László tartotta, aki Jókai Mór regényvilágának a szimpliciákkal való összefüggéseit ismertette.

Az ülészak sokszínűségét mutatja, hogy az előadások nem csupán irodalomtörténeti jellegűek voltak, hanem akadtak poetológiai, retorikai, művelődéstörténeti, esztétikai, hatástörténeti és népkarakterológiai vizsgálódások is. Az üléseken elhangzottak oldottabb környezetben való megvitatását a Közép-európai Kulturális Intézet, a Goethe-Institut fogadásai és a konferenciát szombat este lezáró, a Kárpátia Étteremben rendezett társasvacsora tették lehetővé. A konferencia anyaga a Grimmelshausen-Gesellschaft évente megjelenő kiadványa, a *Simpliciana* egyik különszámaként jelenik meg a közeljövőben.

**Szögedi Gabriella**

### A Kárpátaljai Magyar Tudományos Társaság(ról)

1993 januárjában az ungvári egyetem oktatóinak és tudományos kutatóinak egy csoportja felvetette egy olyan klubszerű tudományos társaság létrehozásának gondolatát, amelynek találkozóin, ülésein a magyar és a magyarul is beszélők magyar nyelven folytathatnának eszmecserét kutatásaikról, kapcsolatot létesíthetnének magyarországi, ill. más országbeli kollégákkal, társintézményekkel. Ezután a kezdeményezők rendszeresen találkoztak, megfogalmazták a leendő társaság alapszabályzatát, s 1993 áprilisában az ungvári egyetem Hungarológiai Központjában Kárpátaljai Magyar Tudományos Társaság néven megtartották alakuló ülésüket, ahol sor került az alapszabály megvitatására, valamint

a tizenegy fős elnökség és a háromfős számvizsgáló bizottság megválasztására. Az elnöki feladat betöltésére öt javaslat hangzott el, nyílt szavazással 34 tagból 31 tag e sorok íróját választották meg a KMTT elnökének.

A társaság sajátos civil szerveződés, a tagok a tudományok kandidátusai és nagydoktorai, a tagokat két fő dolog kapcsolja össze: munkásságukkal valamennyien elismerést vívtak ki maguknak valamelyik tudományágban, mindannyian kötődnek a magyar nyelvhez. A társaság tagjai kárpátaljaiak, itt születtek, többségük ma is itt tevékenykedik; természetesen vannak a tagok között olyanok is, akik jelenleg Lviv, Kijev, Drohobics, Luck s Ukrajna más fel-